

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОШОВИХ ДОХОДІВ МІГРАНТІВ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

У статті визначено чинники впливу на обсяги та структуру грошових переказів мігрантів. Вивчено міжнародну практику та її значення для України стосовно розповсюдження спеціальних державних облігацій серед мігрантів. Запропоновано методи впливу на зростання грошових переказів з-за кордону.

Ключові слова: зовнішня міграція, грошові доходи мігрантів, грошові перекази мігрантів, приватні некомпенсовані трансферти, міграційний капітал, міграційні облігації.

Сучасні тенденції глобалізації, збільшення взаємозалежності національних економік, транснаціоналізація потоків робочої сили зумовили істотне зростання масштабів міжнародної міграції населення. За даними Департаменту з економічних і соціальних питань ООН у світі станом на 2009 р. налічувалося 214 млн. мігрантів, кількість яких впродовж останніх десятиліть невпинно зростала – зі 191 млн. у 2005 році. Якщо мігруюче населення продовжуватиме примножуватись такими ж темпами, як і за минулі 20 років, до 2050 року у світі їх налічуватиметься 405 млн. Не дивлячись на те, що всесвітня економічна криза уповільнила еміграцію у багатьох частинах світу, все ж очікується, що чисельність трудових ресурсів у планетарному масштабі зросте з 3 млрд. сьогодні до більш ніж 4 млрд. до 2030 року [1, с. 3].

Не залишається осторонь цих процесів й Україна, про що свідчить доволі вагома чисельність її зовнішньо-міграційних потоків. За даними Української Всесвітньої координаційної Ради, нині за кордоном працюють 3-3,5 млн. українців. Інститут народознавства НАНУ наводить інші цифри – згідно з їх експертними даними за кордоном перебуває 4 млн. 500 тис. українських трудових мігрантів. Експерти Науково-дослідного інституту соціально-трудових відносин Міністерства праці та соціальної політики України вважають, що за кордоном працюють від 8,6 до 15,1 % чисельності всього населення України (станом на початок 2008 року) та від 19,5 до 34,1 % економічно активного населення працездатного віку [2]. Серед основних причин міграції – низький рівень життя, зростання безробіття, й основне – спрощення процедури виїзду за кордон та зміни місця проживання, які стали наслідком демократизації суспільства.

Проблеми зовнішньої міграції населення України знаходять відображення у дослідженнях українських та російських аналітиків Г. Вітківської, А. Гайдуцького, Е. Лібанової, Ж. Зайончковської, О. Малиновської, О. Піщуліної, С. Пирожкова, І. Прибиткової, О. Хомри, в яких науковці наголошують на тому, що за умов неспроможності держави забезпечити гідний рівень заробітної плати, створити належну кількість робочих місць та ліквідувати диспропорції у соціально-економічному розвитку регіонів, зовнішня міграція стала об'єктивним чинником, який набув особливої гостроти під час глобальної фінансової кризи та

безумовно повинен враховуватися у прогнозуванні макроекономічних показників на коротко- та середньострокову перспективу [3, с. 185].

Аналіз іноземних джерел свідчить, що фахівці сьогодні надзвичайно велику увагу звертають на грошові перекази мігрантів, які призначені не лише для споживання чи придбання товарів довготривалого користування, а можуть розглядатися з точки зору їх інвестиційної складової (як міграційний капітал), що є джерелом забезпечення макроекономічної стабільності в країнах-донорах робочої сили [4; 5; 6].

Мета статті - проаналізувати можливості залучення грошових доходів мігрантів в економіку України з огляду на масштаби вітчизняних міграційних потоків та обсяги грошових переказів мігрантів.

Останнє є самостійним і доволі істотним чинником розвитку економіки країн-донорів робочої сили, який характеризує «соціальне обличчя глобалізації». У загальному вигляді перекази мігрантів – це грошові доходи, надіслані ними на батьківщину і у зв'язку з якими у відправника не виникає жодних зобов'язань (на відміну від інших фінансових потоків). З огляду на це перекази мігрантів доцільно визначати як «приватні некомпенсовані трансферти» («private unrequited transfers»), які спрямовуються резидентам країн походження трудовіміграційного потоку, протягом року. Вони складаються з усіх поточних трансфертів коштів, які можуть мати як грошову, так і натуральну форму.

Серед чинників, які впливають на обсяги та структуру грошових переказів мігрантів, визначальними є:

- чисельність працівників-мігрантів;
- величина заробітної плати, яку він отримує;
- економічна ситуація в країні-реципієнті робочої сили;
- обмінні курси валют і ставки відсотків по депозитах у країнах-донорах та країнах-реципієнтах трудових ресурсів;
- політичний ризик;
- наявність інфраструктури для здійснення переказу грошових коштів;
- сімейний стан, наявність утриманців;
- рівень доходів домашнього господарства;
- рівень освіти мігранта;
- тривалість перебування за кордоном;

– рівень розвитку транснаціональних співтовариств мігрантів у країні їх перебування.

Сума фінансових надходжень, які пересилають в Україну трудові мігранти, за різними оцінками фахівців, складає від 8 до 16 % ВВП нашої країни [3, с. 186], а іноді й близько 20 %, що в середньому перевищує 25 млрд. дол. на рік (2009 р.) [7]. З огляду на це вкрай актуальною постає проблема інституційного забезпечення ефективного використання грошових переказів мігрантів на цілі економічного розвитку в Україні. Дані офіційної статистики за цими показниками практично відсутні, а експертні оцінки різняться у сотні разів. Рівень офіційності переказів складає усього 20–25%, що вдвічі нижче, ніж у середньому в світі. В абсолютних цифрах, зокрема у 2009 році, офіційні перекази сягнули 6 млрд. дол. Можливості українських мігрантів та діаспори є значно більшими, якщо виходити з оцінки їхніх активів. Спираючись на досвід

інших країн світу, де на один долар річного обсягу міграційного капіталу припадає 10-12 дол. загальних активів мігрантів, можна дійти висновку, що потенціал української міграції та діаспори становить близько 250-300 млрд. дол. [7].

Ефективним механізмом швидкого залучення коштів на бюджетні потреби, з огляду на світовий досвід, може бути випуск спеціальних державних облігацій та їх розміщення серед мігрантів і діаспори. За останні 60 років цим механізмом скористались уряди більш як 20 країн світу на суму у понад 50 млрд. дол. (Ізраїль, Індія, Бангладеш, Китай, Ефіопія, Еритрея, Ліван, Пакистан, Непал, Марокко, Ямайка, Зімбабве, Кенія тощо) [7]. Найбільшого досвіду набули Ізраїль та Індія, які за 60 років залучили майже 40 млрд. дол. Міжнародна практика розповсюдження спеціальних державних облігацій серед мігрантів відображена у таблиці 1 [7].

Таблиця 1. Міжнародна практика розповсюдження спеціальних державних облігацій серед мігрантів

Показник	Країна			
	Ізраїль	Індія	Ефіопія	Непал
Рік, період емісії	з 1951 р. (щорічно)	1991 р., 1998 р., 2000 р.	2008 р.	2008 р.
Мета емісії	Виконання інфраструктурних проектів	Врегулювання платіжного балансу	Будівництво об'єктів енергетичної сфери	Виконання інфраструктурних проектів
Відсоткова ставка, %	Фіксована (4), плаваюча (3–9)	Фіксована: 6,2 (нім. марка); 7,7 (дол. США); 8,0 (англ. фунт)	Фіксована: 4,0 (5 років); 4,5 (7 років); 5,0 (10 років)	Фіксована: 7,5
Термін залучення, років	1–20	5	5, 7, 10	3, 5, 10
Організація, яка займається розповсюдженням	Корпорація розвитку	Резервний банк та міжнародні банки	Державний акціонерний банк	Посольства, консульства
Категорія інвесторів	Мігранти, діаспора	Мігранти	Мігранти	Мігранти, діаспора
Річний обсяг зібраних коштів, млн дол. США	800–1500	1600 (1991 р.); 4200 (1998 р.); 5500 (2000 р.)	100	100
Номінальна вартість однієї облігації	100–25000 (дол. США)	1000 (англ. фунт); 2000 (дол. США); 3000 (нім. марка)	100 (дол. США)	100, 500, 1000 (дол. США)
Валюта придбання	дол. США	індійські рупії, дол. США, англ. фунти, нім. марки	дол. США	дол. США
Реєстрація	Федеральна резервна система	Не реєструвалися	Не реєструвалися	Не реєструвалися
Країни-реципієнти облігацій	США, країни ЄС	США, Велика Британія, країни ЄС	Країни ОЕСР, ОАЕ, Саудівська Аравія, Бруней	Південна Корея, ОАЕ, Катар, Саудівська Аравія
Чисельність мігрантів за кордоном, млн осіб	1 (діаспора ≈ 14)	20–25	2	1
Обсяги грошових переказів у рік емісії, млрд. дол. США	0,5–1,4	3,3 (1991 р.); 9,5 (1998 р.); 12,9 (2000 р.)	0,3	2,7

Джерело: World Banc, IMF, Vanderbilt University

Варто зазначити, що в рамках виконання програм із фінансування інфраструктурних проєктів лише окремі країни (Ізраїль, Бангладеш, Філіппіни) періодично продають облігації мігрантам, тоді як більшість країн застосовують такий механізм одноразово, зокрема у випадку необхідності врегулювання платіжного балансу, фінансування державного боргу, реалізації національних програм будівництва соціальної інфраструктури, яка зазнала руйнації внаслідок військових конфліктів чи природних катаклізмів. Найактивніше у такий спосіб кошти мігрантів залучала Індія. Таким чином у 2000 році на врегулювання платіжного балансу та боротьбу з наслідками Азійської кризи було залучено 5,5 млрд. дол.

Потенціал реалізації облігацій серед українських мігрантів і діаспори є доволі вагомим. Скажімо, в Індії та деяких інших країнах річні обсяги продажу облігацій становлять 30–50% сум офіційних грошових переказів, в Ізраїлі – практично 100%. Виходячи з цього, Україна може розраховувати щонайменше на 3–6 млрд. дол. на рік. Якщо ж брати до уваги загальні обсяги переказів (у тому числі й неофіційні) – 25 млрд. дол., то шляхом продажу облігацій можна залучити в рік до 10 млрд. дол. [7].

Механізм випуску і реалізації спеціальних міграційних облігацій має для України подвійне позитивне значення. По-перше, з точки зору влади, залучені від мігрантів кошти – це дешеве і стабільне джерело зовнішнього фінансування державного боргу та вирівнювання платіжного балансу (особливо за умов високої відсоткової ставки кредитних ресурсів); по-друге, придбання облігацій інвесторами-мігрантами надасть їм можливість продемонструвати патріотизм через надання допомоги Україні на вигідних для себе умовах. Окрім цього грошові перекази мігрантів, на відміну від інших інвестиційних ресурсів, найменшою мірою залежать від кризових процесів і мають чітко виражену контрциклічну природу формування і функціонування. Якщо не враховувати коштів МВФ, то через різке зниження іноземних інвестицій офіційні грошові перекази стали, зокрема у 2009 році, найбільшим зовнішнім фінансовим ресурсом, який надійшов в Україну [7].

Національну програму продажу облігацій мігрантам, на думку фахівців, доцільно було б організувати під керівництвом Міністерства фінансів чи Національного банку України. Випук облігацій, а також виплати процентного доходу повинні гарантуватися урядом. Беззаперечним є той факт, що на першому етапі облігації варто розповсюджувати в країнах найбільшої концентрації українців (Росія, США, Канада, Ізраїль, країни ЄС). Продаж облігацій можна здійснювати через консульства, міжнародні банківські холдинги, відділення національних банків за кордоном, спеціалізовані компанії тощо. Виходячи з даних, які наведені у табл. 1, відсоткові ставки за такими облігаціями можуть бути як фіксованими, так і плаваючими. Фіксовані ставки можуть становити лише 8–12 % річних, однак це втричі перевищує відсоткові ставки по депозитах мігрантів у країнах працевлаштування. Плаваючі ставки можливі в межах LIBOR + 1,5–3 %. Номінальна вартість облігації може становити 500–5000 дол. Валюта придбання: дол. США, євро, російські рублі. Термін дії облігацій може бути різним – від 1 до 10 років [7]. Головна особливість таких облігацій полягає у відсутності необхідності встановлювати міжнародні рейтинги їх надійності та

реєструвати в країнах розповсюдження.

Міграційні облігації володіють низкою переваг, а саме:

- забезпечують можливість акумулювання коштів, які спрямовуватимуться у національну економіку, що в кінцевому підсумку призведе до стабілізації певних макроекономічних, макрофінансових чи соціальних показників;
- є додатковим способом оцінки масштабів доходів і переказів українських мігрантів, оскільки лише чверть переказів здійснюється через банківську систему, що вдвічі менше, ніж загалом у світі;
- зменшують частку неофіційних позабанківських заощаджень;
- підвищують суверенний рейтинг країни через включення грошових переказів мігрантів в економічні програми та статистичну звітність;
- сприяють розв'язанню нагальних фінансових проблем бюджету;
- створюють можливості для розвитку інфраструктурних та соціальних проєктів малих міст і сільської місцевості.

З огляду на вагомість грошових переказів мігрантів країни світу спрямовують сьогодні свої зусилля на формування ефективної практики регулювання фінансових операцій в аспекті здешевлення грошових переказів мігрантів, гарантування їх безпеки та своєчасності надходження до адресата, полегшення доступу мігрантів (як легальних, так і нелегальних) до офіційних трансфертних каналів, створення можливостей використання грошових переказів для інвестування в економіку країн походження міграційних потоків. Мета подібної політики полягає в максимізації позитивного ефекту, який грошові перекази можуть мати для країн-експортерів робочої сили, особливо в періоди економічних криз.

Задля підвищення ефективності та рівня безпеки грошових переказів мігрантів необхідно забезпечити введення у вітчизняну практику загальних принципів надання послуг у сфері міжнародних грошових переказів, серед яких варто виокремити: 1) покращення інфраструктури платіжної системи; 2) створення передбачуваного, стійкого, недискримінаційного правового середовища; 3) розвиток практики управління ризиками, які пов'язані з грошовими переказами. Позитивний вплив на зростання грошових переказів з-за кордону матимуть такі методи, як надання пільг по валютних вкладах у національних банках (вищий відсоток по депозитах порівняно із внутрішніми вкладами, звільнення депозитів від оподаткування, пільгові поштові та телеграфні тарифи на перекази в іноземній валюті тощо); продаж працівникам-мігрантам державних цінних паперів, які не оподатковуються; створення сприятливого клімату для використання валютних коштів на придбання товарів, землі під індивідуальну забудову, будівництво промислових об'єктів і об'єктів інфраструктури, купівлю виробничого устаткування; створення спеціалізованих державних закладів, які здійснюють консультативні функції.

Таким чином, грошові перекази мігрантів доцільно розглядати як ключове джерело глобальних фінансів, які володіють вагомим потенціалом стосовно їх використання в якості генератора економічного розвитку. Неefективне використання потенціалу грошових переказів мігрантів зумовлене не

недостатністю підприємницьких здібностей мігрантів, а структурними перешкодами, які виникають на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Подальше вивчення можливостей залучення грошових доходів мігрантів в економіку України забезпечить у майбутньому появу життєздатних моделей економічного розвитку.

Список літератури

1. Світова міграція у 2010 році. Звіт МОМ: «Майбутнє міграції: Розбудова дієвості заради змін» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iom.org.ua>
2. Мельник, С. Трудова міграція до зарубіжжя – остання межа для країни [Текст] / С. Мельник // Голос України. – 2008. – 16 лип.
3. Лавриненко, С. І. Тенденції трудової міграції з України до країн СНД [Текст] / С. І. Лавриненко // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень, 2009. – № 2. – С. 185–194.
4. Ratha, D. Migrant remittances as a source of development finance. World migration 2005. Cost and benefits of international migration / Dilip Ratha. – New-York: IOM. – 2005. – P. 269–277. [Electronic resource]. – Available at: <http://www.google.com.ua/#hl=ru&biw=1685&bih=714&q>
5. Holtz-Eakin, D. Remittances: international payments by migrants. A CBO paper (series of immigration) / Douglas Holtz-Eakin. – Washington D.C.: US Congress, Congressional Budget Office. – 2005. – 19 p. [Electronic resource]. – Available at: <http://www.google.com.ua/#hl=ru&source=hp&biw=1685&bih=714&q>
6. Katseli, L., Lucas, R., Xenogiani, T. Effects of migration on sending countries: what do we know? International symposium on international migration and development / Louka T. Katseli, Robert E.B. Lucas, Theodora Xenogiani. – Turin: UN Secretariat. – 28–30 June 2006. – 90 p. [Electronic resource]. – Available at: <http://www.ideas.repec.org/s/oec/devaaa.html>
7. Гайдучький, А. Облігації для мігрантів: незадіяні можливості / А.П. Гайдучький // Дзеркало тижня. – 2010 (29 травня). – № 20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/60229#article>
8. Гайдучький, А. Гносеологія ідентифікації грошових переказів мігрантів як різновид капіталу [Текст] / А. П. Гайдучький // Економіка та держава. – 2009. – № 2. – С. 10–14.
9. Коробков, А. Социально-экономическая роль денежных переводов мигрантов в СНГ / Андрей Коробков, Лев Палей // Демоскоп weekly: электронная версия бюл. «Население и общество». – 2008. – 1–20 янв. (№ 315–316). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0315/analit.04.php>
10. Украинцы привозят из России шестую часть отечественного бюджета // Корреспондент. net. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/main/80423>.

РЕЗЮМЕ

Шиманская Оксана

Анализ возможностей привлечения денежных доходов мигрантов в экономику Украины

Определены факторы влияния на объемы и структуру денежных переводов мигрантов. Отражена международная практика и ее значение для Украины относительно распространения специальных государственных облигаций среди мигрантов. Предложены методы воздействия на рост денежных переводов из-за рубежа.

RESUME

Shymanska Oksana

Analysis of opportunities for cash incomes of migrants to the economy of Ukraine

The factors that influence the amount and structure of transfer of migrant remittances are determined. The international practice and its importance for Ukraine on the distribution of special government bonds among migrants are displayed. The methods of influence on the growth of remittances from abroad are offered.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2011 р.